

ОЦІНЮВАННЯ
власного висловлення
за критерієм лексичної, граматичної
та стилістичної вправності

Додаток
до інструктивно-методичних матеріалів для
підготовки екзаменаторів із перевірки відкритих завдань
зовнішнього незалежного оцінювання 2013 року
з української мови і літератури

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ	4
1.1. Види лексичних помилок	4
1.2. Ілюстративна добірка найпоширеніших випадків лексичних помилок	9
2. ГРАМАТИЧНІ ПОМИЛКИ	14
2.1. Види граматичних помилок	14
2.2. Ілюстративна добірка найпоширеніших випадків граматичних помилок	17
3. СТИЛІСТИЧНІ ПОМИЛКИ	22
3.1. Види стилістичних помилок	22
3.2. Ілюстративна добірка найпоширеніших випадків стилістичних помилок	23
<i>Додаток А.</i> Зразок картки для моніторингу якості роботи екзаменатора з оцінювання власних висловлень за критерієм 6б	26
<i>Додаток Б.</i> Коментарі до картки для моніторингу якості роботи екзаменатора з оцінювання власних висловлень за критерієм 6б	27

ВСТУП

Писемне мовлення учасника ЗНО, яке він має можливість реалізувати під час відповіді на завдання відкритого типу у вигляді власного висловлення, має ґрунтуватися на нормах літературної мови. Автор власного висловлення повинен знати мовні й мовленнєві норми, уникати їх порушення у власному тексті, оскільки такі порушення (або відхилення) кваліфікують як *помилки*, що свідчать про недоформованість мовленнєвої компетентності тестованого, а відтак уможливають зниження оцінки учасника за критеріями «мовного оформлення».

Оцінювання мовного оформлення власного висловлення є важливим складником роботи екзаменатора в процесі перевірки відповідей учасників тестування на відкрите завдання тесту з української мови та літератури.

Успішність екзаменаторів у цьому виді діяльності залежить від кількох факторів:

- *лінгвістичної фаховості екзаменатора*, під якою можна розуміти знання ним норм сучасної української літературної мови й уміння застосовувати ці знання на практиці;

- *рецептивної уважності екзаменатора*, під якою можна розуміти його здатність у процесі рецепції тексту власного висловлення помічати всі випадки невідповідності писемного мовлення учасника тестування нормам сучасної української літературної мови;

- *таксономічної спроможності екзаменатора*, під якою можна розуміти його здатність відносити помічені в тексті власного висловлення мовленнєві невідповідності до якогось класу в наперед визначеній таксономії невідповідностей (класифікації помилок).

Від успішної перевірки екзаменаторами мовного оформлення власного висловлення частково залежить успішність учасників тестування, результати яких формуються, крім інших, і балами, отриманими за мовленнєву вправність. Залежність цих «успішностей» має базуватися на принципі об'єктивної адекватності, тобто на презумпції того, що успішність тестованого жодною мірою не дискримінується неуспішністю екзаменатора, адже для тестування як методу оцінювання знань, умінь тестованих, категорія об'єктивності є однією з визначальних.

Таким чином, для забезпечення об'єктивної адекватності оцінювання мовного оформлення власних висловлень необхідно домогтися того, щоб жоден із вищевказаних факторів не справляв негативного впливу на кінцеву успішність екзаменатора.

На сьогодні більшість екзаменаторів, задіяних на перевірці, забезпечує високу успішність при оцінюванні мовного оформлення власних висловлень за критерієм «ба» «Орфографічна й пунктуаційна вправність», що свідчить про те, що екзаменатори знають правописні норми, уміють відстежувати порушення цих норм у писаному тексті й правильно кваліфікувати їх як орфографічні чи пунктуаційні.

Якщо знаходження, кваліфікація й підрахунок орфографічних і пунктуаційних помилок не викликає особливих труднощів в екзаменаторів, то оцінювання лексичної, граматичної та стилістичної вправності подекуди хвибує на суб'єктивізм.

Пропоновані матеріали покликані допомогти екзаменаторові стати більш успішним при оцінюванні за критерієм «бб» власних висловлень учасників тестування з української мови і літератури.

У цьому додатку до інструктивно-методичних матеріалів схарактеризовано специфіку лексичних, граматичних і стилістичних помилок, проаналізовано окремі помилки кожної з груп, прокоментовано найчастотніші випадки порушень лексичної, граматичної та стилістичної вправності учасників ЗНО з української мови і літератури.

Добірки прикладів помилок різних груп (лексичні, граматичні, стилістичні) були сформовані на підставі частотної вибірки з робіт учасників ЗНО.

1. ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ

У лінгводидактиці¹ до групи **лексичних помилок** відносять недоліки мовлення, пов'язані з використанням слів і фразеологічних зворотів, які не відповідають нормам літературної мови.

1.1. ВИДИ ЛЕКСИЧНИХ ПОМИЛОК

До типових лексичних вад тексту відносять такі:

- 1) стилістично немотивована **тавтологія** – повтор слова, спільнокоренових слів в одному або сусідніх реченнях: *Школярам доручили прибрати шкільний двір*;
- 2) стилістично немотивований **плеоназм** – дублювання значення у двох словах: *Кожному гостеві нашого закладу подарували пам'ятний сувенір*;
- 3) стилістично немотивоване **багатослів'я** – уживання зайвих слів: *Похід князя Ігоря на половців відбувся у квітні місяці*;
- 4) уживання слів у невластивому значенні: *Молоко дуже корисливе для дитячого організму; Я рахую, що...; вірні рішення; задати запитання*;
- 5) порушення сполучуваності слів, часто засноване на інтерференційних явищах: *Ми зайняли перше місце на конкурсі*;
- 6) уживання слів, не властивих літературній українській мові (немотивовані діалектизми, полонізми, росіянізми): *Треба приймати участь у різних міроприємствах*;
- 7) уживання слів, не властивих зображуваній епосі: *Солдати князя Ігоря були відважними*;
- 8) некоректне вживання фразеологізмів: *Я і природа – це дві сторони медальйона*.

1.1.1. Тавтологія

НЕПРАВИЛЬНО:

Не можу не згадати про твір Лесі Українки «Лісова пісня». Цей твір є яскравим прикладом того, як потрібно жити з природою і як не слід чинити. Дядько Лев – образ розумної людини, що прагне жити в гармонії, за що його і поважали в лісі.

Яскравим прикладом щодо цього аргументу є кіноповість Олександра Довженка «Україна в огні». У творі яскраво протиставлено два головні герої.

Погодьтеся, більшість українських письменників того часу писали здебільшого про красу природи.

У своїй кіноповісті «Зачарована Десна» він описує свою безмежну любов до природи.

Та згодом письменник напише іншу повість.

Тому нам слід задуматися над нашим підкоренням планети.

По-друге, вплив на природу може призвести до негативних наслідків. Прикладом цього може слугувати політика Хрущова. Коли він вирішив догнати і перегнати Америку, то він підписав кукурудзяну реформу.

Для мене взірцем є мій батько.

Одні все життя живуть в одному місці, ходять в одну школу.

Добра людина – це яка робить добрі справи, тобто добродійка.

¹ Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти. – К. : Ленвіт, 2000. – С. 185–193; Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк : М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум, М. М. Барактян, І. В. Гайдаєнко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 308–314.

ПОЯСНЕННЯ: тавтологія (від грецького τавто – «те саме» й λόγος – «слово, поняття, знання») – неусвідомлюваний, мимовільний або, навпаки, навмисний повтор у межах словосполучення, речення того самого чи однокореневих слів (формально-семантична Т.) або різнокореневих слів з тотожним, аналогічним і под. значенням (семантична Т.). Це може бути виявом недостатньої культури мови². На відміну від плеоназму, де один і той самий зміст дублюється звичайно словами, які стоять поряд, тавтологію характеризує невідале пояснення слова або поняття через інші слова чи поняття, які в результаті не сприяють розумінню сказаного, наприклад: *Право – це юриспруденція; Лінгвістика – це мовознавство; Старий – це той, хто постарів, не молодий*. Найвідомішим прикладом тавтологічного висловлювання є *масло масляне*, у якому значення слова й поняття *масло* розкривається за допомогою однокореневого прикметника *масляне*, що, звичайно, не створює уявлення ані про сутність масла як певного предмета дійсності, ані про його характерні ознаки. Інколи тавтології трапляються й у словниках, коли одне слово пояснюється через друге, а друге у свою чергу тлумачиться через перше. За приклад можна взяти тлумачення слів “результат”, “наслідок”, “підсумок”, подані в 11-томному “Словнику української мови”: *наслідок* – “те, що виходить, впливає з чого-небудь; результат”; *результат* – “остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку і т.ін.; наслідок якої-небудь дії, якогось явища і т.ін.”; *підсумок* – “результат якої-небудь діяльності, заняття і т.ін.”. Як видно з прикладів, *наслідок* – це результат, *результат* – це підсумок / наслідок, *підсумок* – це результат. Утворюється “замкнуте коло” пояснень, що перетікають одне в одне, але не наближують до розуміння суті слів і понять, які за ними криються.

У власних висловленнях тавтологія типово виявляється у немотивованому:

- використанні спільнокореневих слів в межах одного речення або контактних реченнях;
- перенасиченні абзацу тими самими словами;

УВАГА! Тавтологія може бути стилістично мотивованою. Її доречність у власному висловленні визначається в кожному конкретному випадку окремо з урахуванням загальної стилістичної специфіки тексту. Практика засвідчує, що тавтології в роботах тестованих найчастіше є свідченням несвідомого слововжитку.

1.1.2. Плеоназм

НЕПРАВИЛЬНО:

Молодий юнак заради грошей убив стару жінку.

На сьогодні креативна творчість вітається в нормальних фірмах, тому що вони хочуть отримати добрі прибутки.

Наша сучасна модерна цивілізація звикла до всіх вигод і комфорту, забуваючи про те, що все це може закінчитися зовсім скоро.

У кожної людини є чимало потенціальних можливостей для досягнення успіхів у житті.

Особисто на мою думку.

Відродивши духовність душі.

Підкорювати вершини заради свого власного успіху.

² Українська мова : Енциклопедія / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 625.

ПОЯСНЕННЯ: *плеоназм* (від грецького *πλεονασμός* – «надмірність, перебільшення») – вираз, у якому є близькозначні, хоч і різні за звучанням слова, одне з яких зайве. У цілому плеоназми в мовленні – явище негативне, окрім випадків, коли вони вживаються з певною стилістичною метою. Наявність плеонастичних виразів у писемному тексті свідчить про недостатній рівень редакторської роботи над ним. Типовими тавтологіями є, наприклад, такі: *вільна вакансія* – у слові *вакансія* вже є значення «вільний»; *вакансія* – «вільне місце, посада»; *близькі контакти* – у слові *контакт* є значення «дотичність, зв'язок, взаємодія», які дублюють слово *близькі*; *контакти* не можуть бути далекими; *зашкодили шкідливі умови* – невмотивовано поряд стоять однокореневі слова; треба прибрати одне з них, наприклад: *зашкодили складні умови* або *вплинули шкідливі умови*; *корективи та поправки* – значенням слова *корективи* є «поправка, часткове виправлення чи зміна»; *остаточний результат* – у слові *результат* міститься значення «закінчення чогось», тому варто прибрати слово *остаточний*, яке також містить значення «кінець, підсумок, залишок»; *перша прем'єра* – слово *прем'єра* означає «перший показ театральної вистави», отже, слово *перша* зайве; *підсумковий результат* – слова є синонімами, у слові *результат* є значення «підсумок»; *прейскурант цін* – слово *прейскурант* означає «поточні ціни, перелік цін», отже, має в собі значення «ціна»; *справжні факти* – слово *факти* має значення «справжні, невігадані події, явища, які сприймаються непроцесуально», тобто слово *справжні* зайве; *ставитися по відношенню до когось* – слова *ставлення* й *відношення* мають спільне, хоча й не однакове значення, тому вислів слід спростити, наприклад: *ставитися до когось* або *відноситися до когось*; *творчі ідеї* – слово *ідея* містить елемент значення «творчість», ідеї не можуть бути нетворчими; *хронометраж часу* – слово *хронометраж* означає «вимірювання часу», тому слово *час* зайве; а також: період часу.

1.1.3. Багатослів'я

НЕПРАВИЛЬНО:

Письменник написав свої твори (а чиї ж твори він ще може написати?).

У власній кіноповісті «Зачарована Десна» Олександр Довженко показав складне й в той самий час прекрасне дитинство.

В той же самий час багато людей не вважають потрібним допомогати іншим, щоб не получити взамін невдячності.

Напротязі всього періоду життя хлопець намагався боротися зі злом.

І до цих пір п'єса «Наталка Полтавка» не сходить зі сцен театрів.

ПОЯСНЕННЯ: *багатослів'я* – явище, близьке до плеоназму й тавтології, сутність якого полягає у використанні зайвих слів у писемному мовленні, що не додають до висловлення ніякої нової інформації.

1.1.4. Уживання слів у невластивому значенні

НЕПРАВИЛЬНО:

На мою думку, нам треба тільки згадати, як батьки залучають не кидати сміття на вулиці й не вбивати маленьких комах.

Зараз ми живемо в затишних будинках, харчуємося здоровою їжею і маємо всі умови для комфорту.

Прикладом може слугувати й те, що в давні часи відбувалися цілі війни для завоювання чужих земель.

Тому і відправлялися у свої далекі мандри, усе більше і більше прикріплюючи свою душу до природи.

Ні, бо усяка вихована та порядна людина повинна поважати природу. Зла, безпорядна людина може досягти успіху швидше, але ненадовго. Ці люди думають, що володарюють над природою. Але це так низько. Ми щохвилини лише шкодимо їй, тому задумайтесь, чи є це вірним і потрібним.

ПОЯСНЕННЯ: актуалізація невластивого для слова значення типово виникає внаслідок семантичної некритичності тестованого в процесі добору слова для певного контексту: учасник тестування ніби ось-ось згадає потрібне слово, але не робить останньому зусилля й зупиняється на лексемі, яка чимось подібна до тієї, що вже «крутилася на язичці». Нетипове значення актуалізується в разі наявності міжмовних омонімів як результату інтерференційних міжмовних процесів (накладання семантики слова в одній мові на подібне формально слово іншої); синонімів; паронімів.

1.1.5. **Порушення лексичної сполучуваності слів**

НЕПРАВИЛЬНО:

Освоюючи природу, людина несла негативний вплив на неї.

Тоді по всьому світу почались масові природні катаклізми.

Сучасний розвиток науки дозволяє прослідкувати шляхи для розв'язання цієї проблеми.

Добро, як правило, перемагає за допомогою засобів насилля.

Він здійняв руку, коли вже всі діти опустили свої.

Допомогти іншому – це страшенно просто. Людям властиво жаліти за минулим.

Хочу надати приклад доброї людини. Ми бачимо таку людину в повісті «Маруся».

Для прикладу хочу привести новелу «Я(Романтика)».

ПОЯСНЕННЯ: у цьому разі йдеться не про граматичну сполучуваність слів (це граматичне явище), а про лексичну, тобто про семантичну узгодженість використаних у контексті слів. З формального-граматичного погляду такі конструкції правильні, а з погляду смислу, що виникає, відчувається вада, яка, найімовірніше, є наслідком семантичної несумісності використаних лексем.

УВАГА! Для цього типу помилок характерно те, що використані в конструкції слова морфологічно правильні, граматично правильно вжиті, є літературними.

1.1.6. **Уживання слів, не властивих літературній українській мові**

НЕПРАВИЛЬНО:

Ці люди думають, що володарюють над природою. Але це так низько.

Проте його приземленість дала про себе знати, а прагнення підкорити світ природи врешті-решт погубило його щастя. На мою думку, добро заключається в любові.

Як би він не старався, не давалось з того пагорбу того, що від нього очікувалося.

Першою домівкою для первісних людей були пещери, а їжею – м'ясо диких тварин.

Польоти людини в космос кожного разу розрушують озоновий шар.

Отже, навіть цей приклад доказує нам, що будь-які спроби підкорення природи закінчуються дуже небажано для людей.

ПОЯСНЕННЯ: уживання слів і виразів, невластивих українській мові.

1.1.7. Уживання слів, не властивих зображуваній епосі

НЕПРАВИЛЬНО:

Солдати князя Ігоря були відважними.

У далекому минулому люди не вміли користуватися різноманітними технічними пристроями.

Радянська армія перемогла петлюрівців.

У панів були раби, яких вони експлуатували.

ПОЯСНЕННЯ: дуже часто, пропонуючи у власному висловленні приклади з історії, суспільного життя, учасники тестування ігнорують принцип історичної достовірності й оперують поняттями, що не стосуються певної з історичних епох, у такий спосіб використовуючи замість потрібних історизмів, архаїзмів непитомі.

1.1.8. Некоректне вживання фразеологізмів

НЕПРАВИЛЬНО:

Я і природа – це дві сторони медальйона.

І щоб захиститися, добру треба встати на захист своїх прибічників, використовуючи не слабку зброю проти зла, бо, як кажуть, «clin clinom викорінують».

ПОЯСНЕННЯ: перекручування фразеологізмів під впливом іншої мови або незнання свого фразеологізму. Пор. *clin clinom вышибать* (рос.) – *clin clinom вибивати* (вибити, виганяти, вигнати).

1.2. ІЛЮСТРАТИВНА ДОБІРКА НАЙПОШИРЕНІШИХ ВИПАДКІВ ЛЕКСИЧНИХ ПОМИЛОК

В ВІРНИЙ, ПРАВИЛЬНИЙ

НЕПРАВИЛЬНО: Але це не завжди є стовідсотково вірним рішенням. Ми щохвилини лише шкодимо планеті, тому задумайтесь, чи це є вірним і потрібним. Твердження про те, що добро завжди має перемагати, але будь-яка перемога пов'язана з певним насильством, є вірним. Потрібно мати неабияку силу, щоб обрати вірний шлях. На мою думку, вислів «Добро завжди має перемагати – це ми знаємо з дитинства» є вірним, тому що...

ПОЯСНЕННЯ: Вірний уживається в значенні «відданий, надійний, незрадливий, стійкий у своїх почуттях і поглядах». В українській мові слово *вірний*(-а, -е, -і) і похідне *вірно* вживається у порівняно небагатьох словосполученнях («вірна дружина», «вірно кохати»).

РЕКОМЕНДУЄМО: належне рішення, адекватне рішення, правильне рішення, правильний шлях, правильне твердження, істинне твердження.

ВВАЖАТИ/УВАЖАТИ, РАХУВАТИ

НЕПРАВИЛЬНО: Я рахую, що добро не може перемогти зло, тому що, зважаючи на силу зла, їх сили нерівні. На жаль, це є майже неможливим, адже те, що одна людина сприймає як зло, інша може рахувати добром.

ПОЯСНЕННЯ: Рахувати має вживатися тільки в прямому значенні, а саме «називати числа в послідовному порядку; визначати кількість, суму»: *рахувати хвилини, дошкільнятко вже вмє рахувати, рахувати гроші*.

Уважати/вважати має значення «мати свою думку; давати якусь оцінку»: *Я вважаю, що так чинити не можна, Уважаю за потрібне вам нагадати*.

РЕКОМЕНДУЄМО: я вважаю, мені здається, переконаний, упевнений, можна *вважати добром*.

ВІДНОСИТИСЯ, СТАВИТИСЯ

НЕПРАВИЛЬНО: У цьому відношенні йому пощастило. Ми повинні частіше проводити такі заходи, тому що люди не завжди відносяться до оточуючого середовища з відповідальністю. Хіба погано, коли люди відносяться один до одного з повагою та співчуттям. Як зараз пам'ятаю такі слова: «відносься до людей так, як ти хочеш, щоб відносилися до тебе».

ПОЯСНЕННЯ: ставитися – виявляти певне ставлення до когось, чого-небудь, мати своє уявлення про когось, щось, оцінювати, виявляти своє почуття щодо когось, чогось, симпатію, антипатію. Уживання дієслів відноситися в цьому значенні мало властиве українській мові.

РЕКОМЕНДУЄМО: ставитися добре, з підозрою, як до друга, скептично, доброзичливо.

ВДАЧА, УДАЧА

НЕПРАВИЛЬНО: Так, я, звичайно, погоджуюся з тим, що добро завжди має перемагати і вдача повинна бути лише на боці чесності і справедливості.

ПОЯСНЕННЯ: чергування у/в в окремих випадках спричиняє зміну лексичного значення, що унеможливорює використання слів в однокових контекстах.

РЕКОМЕНДУЄМО: *вдача – натура, норов, природа; характер; удача – успіх, фортуна; позитивний результат чого-небудь*.

Д ДАНИЙ – ЦЕЙ, ТАКИЙ

НЕПРАВИЛЬНО: Тож добро має перемагати з найменшими жертвами та втратами, але більш гуманними ніж на даний момент способами. На даний час наш світ і наше життя побудоване з багатьох взлетів і падінь. У даному випадку все змінилося. Дана ситуація визначила появу нового приладу.

ПОЯСНЕННЯ: даний – це дієприкметник, утворений від дієслова дати. Виникає запитання: хто той час дав? Хто дав ту роботу (доручення, завдання)? У зворотах у даний час, у даній справі, у даній роботі, якщо хоч трохи подумати, лексема даний не має сенсу. Чому не сказати без бюрократичних викрутасів нині, тепер (замість у даний час), у цій справі, у цьому творі? Замість на даному підприємстві – на цьому підприємстві, замість у даному разі” – у цьому разі. Дані, дано використовують доречно математики (дано: $x=50$, дані комп’ютера).

РЕКОМЕНДУЄМО: на цей момент, нині, на сьогодні; у цьому разі, у такому разі, у цьому приклад, ця ситуація.

ДОКЛАДАТИ ЗУСИЛЬ – ПРИКЛАДАТИ ЗУСИЛЛЯ

НЕПРАВИЛЬНО: Людям потрібно прикласти великі зусилля для того, щоб це зробити.

ПОЯСНЕННЯ: докладати — «зосередити, спрямувати, намагаючись зробити щось» уживається переносно, найчастіше — з абстрактними іменниками типу зусилля, знання, уміння і т. ін. *Простудіювавши варіанти рукописів і копій, виправлених рукою Шевченка, Франко відзначив невтомну і довголітню працю, яку докладав Шевченко до шліфування своїх віршів.* Помилка полягає в тому, що часом у такому разі замість докладати або паралельно з ним, коли йдеться про активну діяльність, переборення труднощів у її здійсненні, уживають слово **прикладати** (на жаль, більшість сучасних словників не вбачає тут ніяких значеннєвих відтінків). «Скільки хитрощів і вміння треба було мені прикласти, щоб зібрати їх усіх докупи!» (Ю. Яновський). У переносному значенні, коли йдеться про активну діяльність, переборення труднощів у її здійсненні, в літ. мові слово сила вживається в сполученні зі словом **докладати**.

РЕКОМЕНДУЄМО: докласти значних зусиль, докласти рук, прикласти до голови, прикласти фізичну силу.

ДРУГИЙ, ІНШИЙ

НЕПРАВИЛЬНО: З другого боку, без використання можливостей природи, людина не зможе жити.

ПОЯСНЕННЯ: Слово *другий* має числівникове значення й використовується лише як порядковий числівник. У конструкції з *№ боку* можна вжити лише в разі, якщо в контексті є ще й з *третього* боку.

РЕКОМЕНДУЄМО: З іншого боку, без використання можливостей природи, людина не зможе жити. АБО: З одного боку, так. З другого, - так. А з третього, - отак.

З

ЗДОБУВАТИ ОСВІТУ

НЕПРАВИЛЬНО: Хлопчина лише хотів отримати добру освіту і повернутися назад до села...

ПОЯСНЕННЯ: освіченість є результатом тривалого навчання особистості, а тому освіту не отримують, а здобувають.

РЕКОМЕНДУЄМО: не отримати (одержати) освіти, досвід, виправдання, перемогу, незалежність, а здобути освіту, вибороти перемогу, вибороти незалежність, набутти досвіду, дістати (знайти) виправдання.

ЗУСТРІЧАТИСЯ, ТРАПЛЯТИСЯ

НЕПРАВИЛЬНО: Майже на кожному шляху нам зустрічаються перешкоди, які намагаються зламати нас. Бо не дивлячись на перешкоди та несправедливість, які зустрічаються йому на шляху, він все одно зміг врятуватися та жити щасливо.

ПОЯСНЕННЯ: зустрічатися док. і. з ким, кому і без додатка. Зближатися, сходитися один з одним, рухаючись навпроти. По вулиці йшли школярі з сірими полотняними торбинками через плече. Як зустрічалися [з Давидом], зминали і, спинившись, задирали голови у великих, аж на вуха, шапках. Траплятися недок., трапитися, док. відбуватися, діятися, ставатися. В житті людини можуть траплятися такі випадки, що без болю їх згадувати не можна.

РЕКОМЕНДУЄМО: трапляються перешкоди, трапляються на шляху негаразди, у творі є герої, у житті зустрічаються люди, друзі.

Н

НАВКОЛИШНЄ – ДОВКОЛИШНЄ

НЕПРАВИЛЬНО: Ми повинні частіше проводити такі заходи, тому що люди не завжди відносяться до оточуючого середовища з відповідальністю. Письменники сміливо показують свою любов до оточуючого середовища, і поважають те, що створив Бог.

ПОЯСНЕННЯ: росіянізм *окружающая среда* – оточуюче середовище.

РЕКОМЕНДУЄМО: довкілля, світ, який навколо, навколишній світ; оточення, інші, ближні, близькі, ті, хто поряд (про людей).

П

ПІДБИВАТИ – ПІДВОДИТИ ПІДСУМОК

НЕПРАВИЛЬНО: Підводячи підсумок, хочеться зауважити, що ми б не пізнали добра, якби не існувало зла.

ПОЯСНЕННЯ: уживання слова в невластивому значенні.

РЕКОМЕНДУЄМО: підбиваючи підсумок, узагальнюючи, висновуючи, роблячи висновок.

ПРИВОДИТИ, ПРИЗВОДИТИ

НЕПРАВИЛЬНО: Непорозуміння з людьми різних національностей приводить до світових конфліктів. Тривала плідна робота призвела до того, що науковець створив цілу теорію.

ПОЯСНЕННЯ: Слово **приводити** вживаємо в його безпосередньому значенні: допомагати чи примушувати йти за собою (приводити до хати), спонукати прийти куди-небудь (жадоба знань привела до школи), доводити до якогось стану (приводити в належний вигляд), або в значенні переносному — породити: *Нащо нас мати привела? Чи для добра? Чи то для зла?* (Т. Шевченко). Використовується воно і в таких висловах, як *привести до пам'яті, привести в рух, привести до рівноваги* тощо.

Коли ж ідеться про щось таке, що спричиняє певний негативний наслідок (наслідки), тоді послуговуємося дієсловом **призводити**: *Призвели до біди та й поховались*.

РЕКОМЕНДУЄМО: *приводить до позитивних результатів, призводить до негативних наслідків*.

ПРИВЕСТИ – НАВЕСТИ ПРИКЛАД

НЕПРАВИЛЬНО: *Хочу привести приклад з власного життя.*

ПОЯСНЕННЯ: *привести, приводити* 1. Супроводжуючи, вказуючи шлях і т. ін., допомагати або примушувати йти із собою куди-небудь. 2. Користуючись системою управління, доставляти куди-небудь (машину, судно і т. ін.) тощо.

РЕКОМЕНДУЄМО: *навести приклад, подати приклад, запропонувати приклад.*

Р

РЕЗУЛЬТАТ – НАСЛІДОК – ПІДСУМОК

НЕПРАВИЛЬНО: *Саме тому Хвильовий прирік героя на постійні страждання, результатом яких стає вбивство матері «Я» та одвічна роздвоєність душі.*

ПОЯСНЕННЯ: у словниках часто подаються через тавтологію: *наслідок* – те, що виходить, впливає з чого-небудь; *результат*; *результат* – остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку і т. ін.; *наслідок* якої-небудь дії, якогось явища і т.ін.; *підсумок* – результат якої-небудь діяльності, занять і т. ін.

РЕКОМЕНДУЄМО: *результат* – завершення цілеспрямованої діяльності, вольової дії (*позитивний результат, результатом роботи колективу стало..., результат діяльності*); *наслідок* – завершення, настання якого відбувається поза активною волею діяча (*негативні наслідки; наслідки повені, урагану, поразки, невпевненості*).

УВАГА! *Унаслідок і в результаті зберігають подібні значення: Унаслідок повені зруйновані мости. У результаті (результатом) пошукової діяльності була знайдена відповідь.*

РОЗПОВСЮДЖУВАТИ

НЕПРАВИЛЬНО: *Таке захворювання розповсюджується* дуже швидко.*

ПОЯСНЕННЯ: Дієслово *розповсюджуватися* вживається у невластивому йому значенні, оскільки, згідно з лексичною нормою, воно доцільне лише тоді, коли йдеться про передачу, продаж чого-небудь багатьом людям для ознайомлення. Семантично точною для контексту є лексема *поширювати*, що означає «збільшувати сферу впливу, робити приступним, відомим для багатьох». Поява такої лексичної помилки прогнозується впливом російської мови, де для відтворення семантики українських слів функціонує одна багатозначна лексема «*распространять*». Слід зауважити, що у лексикографічних працях слова *поширювати* і *розповсюджувати* досі кваліфікувалися як взаємозамінні синоніми, проте динаміка норм вимагає критичного оцінювання багатьох словникових статей, зокрема і тих, що трактують названі лексеми).

РЕКОМЕНДУЄМО: *поширювати.*

С

СТОРОНА – БІК

НЕПРАВИЛЬНО: *На мою думку, людина має в собі дві сторони. Одна сторона показує їй найпрекрасніші події в житті, а інша – погані. Сам фашизм уже вважається проявом зла, але є й інша сторона медалі.*

ПОЯСНЕННЯ: *бік* уживають тоді, коли говорять про правий чи лівий бік, указуючи на якусь частину тіла від плеча до стегна, а також в усталених словосполученнях: *з одного, з другого боку; лицьовий, зворотний, тіньовий, позитивний бік; бути на чийомусь боці; погляд збоку; з усіх боків; повернути на свій бік; схилитися на бік кого (чого); сторона* – синонімічне до іменників *край, вітчизна, батьківщина* (в

художньому стилі). В офіційних паперах, юридичних документах уживають у складі термінів на зразок: *винна, позовна, потерпіла сторона, високі договірні сторони, сторони трикутника*. Отже, правильно буде: *відійди вбік, а не в сторону, по обидва боки, а не по обидві сторони*. Ненормативним є слововживання *сторона* в значенні «погляд, розуміння». Отже, не з *фінансової сторони*, а з *фінансового погляду*.

РЕКОМЕНДУЄМО: *з одного, з другого боку; лицьовий, зворотний, тіньовий, позитивний бік; бути на чийомусь боці; погляд збоку; з усіх боків; повернути на свій бік; схилитися на бік кого (чого); винна, позовна, потерпіла сторона, високі договірні сторони, сторони трикутника.*

2. ГРАМАТИЧНІ ПОМИЛКИ

У лінгводидактиці³ до групи **граматичних помилок** зараховують морфемні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні порушення.

2.1. ВИДИ ГРАМАТИЧНИХ ПОМИЛОК

До типових граматичних помилок відносять такі:

1) **мофремні й словотвірні** – помилки, спричинені:

а) уживанням нетипових для української мови (малопродуктивних, що витісняються іншими продуктивними засобами, чи зовсім не властивих мовній системі) словотворчих засобів, найчастіше суфіксів: *атомицики, непередбачувальні, поставициків, датчанин*;

б) порушенням закономірностей поєднання твірної основи й словотворчого засобу в похідному слові: *подмінять, двохтрубне*.

2) **морфологічні** – помилки, що спричинені невідповідністю формального вираження якогось із граматичних значень тієї чи тієї повнозначної (самостійної) частини мови – роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної приналежності помилки виокремлюються такі різновиди морфологічних помилок:

а) **іменникові:**

а1) неправильне вживання відмінкових форм: *У тих степах випасали конів татари, турки й волохи; на чолі з Віктором Ющенком, заливають водою, по дорогам, Ігорю Костянтиновичу*;

а2) неправильне вживання числових форм: *заслухано інформації, консерва «Шпроти»*; *Жінка не знала радостів у житті*.

а3) неправильна родова кваліфікація форм: *головна біль, найефективніша шампунь, НАТО висадив війська; близько двадцяти гривнів*.

б) **прикметникові:**

б1) неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прикметників: *Найбільш спритнішим виявився Сергій; один з найпередовіших районів, самі справжні гоніння*.

б2) неправильне утворення відмінкових форм прикметників: *на природніх угіддях, на слабком вогні*;

в) **числівникові:**

в1) неправильне утворення форм числівників: *Від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків; семистами, тисячу дев'ятисотий*.

в2) неправильне утворення форм числівників у структурі складних слів інших частин мови та відчислівникових утворень: *Учора ми відсвяткували п'ятидесятиріччя бабусі, дві треті (=дві третини)*.

г) **займенникові:**

г1) неправильне утворення відмінкових форм займенників (крім написання разом, через дефіс): *зобов'язаний усім, саме завдяки ньому, на їй була відповідальність*.

Г2) неправильне вживання форм *їх / їхній*: *Це була їх помилка*.

³ Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти. – К. : Ленвіт, 2000. – С. 185–193; Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк : М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум, М. М. Барактян, І. В. Гайдаєнко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 308–314.

г) прислівникові:

г1) неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прислівників: Найбільш спритніше це зробив Сергій; більш вдаліше, найбільш зрозуміліше;

д) дієслівні:

д1) неправильне утворення станових форм: *Я вибачаюся. Вони знемагалися від спеки й голоду.*

д2) неправильне утворення особових форм дійсного способу: *На заняттях ми розучуєм нові пісні; воду звільнюють, Купляйте* продукти, викличіть лікаря, хочять, їсиш; ходе, гноють.* АЛЕ: *гноЄш, тишИш* – орфографічна помилка.

д3) неправильне утворення форм умовного способу: Якби б вони тільки говорили. Вони думають би щось корисне зробити.

д4) неправильне утворення форм наказового способу: давайте дружно працювати.

д5) неправильне утворення форм дієприкметників: Книжку прихильно зустріла читаючий загал, робивший ці підлості.

д6) неправильне утворення форм дієприслівників: Читаючи ці рядки, я плакала від болю. Думая що йому все минеться, Чіпка знову йшов на злочини; придбаваючи необхідні матеріали.

д7) неправильне утворення форм на -но, -то: *Але його так і не було зіпсувано; У відносинах із природою палицю дуже перегнено сучасними людьми.*

д8) неправильне утворення видових форм: *Кожного разу вони розміювалися над нещасним однокласником.*

УВАГА! Порушення, пов'язані з уживанням службових частин мови не належать до групи морфологічних, оскільки їх службовий статус переводить їх у розряд синтаксичних засобів.

Порушення, пов'язані з уживанням прийменників, часток, сполучників, варто кваліфікувати залежно від контексту або як синтаксичні, або як орфографічні (*коли небудь, абож, всеж-таки*), або як лексичні (*так як = оскільки, тому що*).

3) синтаксичні – помилки, що спричинені незабезпеченням передбаченої граматичним ладом української мови побудови конструкцій (словосполучень, речень, надфразних єдностей) відповідно до усталених моделей синтаксичних зв'язків і відношень. Залежно від складності конструкції можуть бути виділені помилки на рівні:

а) словосполучень:

а1) неправильне узгодження: чудова шампунь;

а2.1) неправильне безприйменникове керування: *Щиро дякую вас; навчання математиці;*

а2.2) неправильне керування, засноване на нетиповому поєднанні іменника з прикметником: *Сьогодні я написала двоє листів друзям.*

а2.3) неправильне прийменникове керування, засноване на:

а2.3.1) неправильному виборі прийменника: *Комітет по захисту прав споживачів; Знущання над малим бізнесом;*

а2.3.2) уживанні одного прийменника в значенні іншого: *Реконструкція коштувала біля двадцяти тисяч гривень;*

б) простих речень:

б1) неправильна координація підмета й присудка: *Ви правильно говорила про це у своєму виступі;*

б2) неправильна побудова однорідного ряду: *прийшли діти до мене з відрами, лопатами й граблями, з учителькою та завучем школи; Редакція відреагувала як на листи читачів, так і відповіла на телефонні дзвінки.*

б3) неправильна побудова речень із дієприслівниковим зворотом: *Ідучи до школи, почався дощ;*

б4) неправильна побудова речень і дієприкметниковим зворотом (порушення цілісності дієприкметникового звороту): *Вражений Валентин словами вчителя, захопився історією своєї країни;*

б5) порушення необхідного порядку слів: *Колектив редакції «Шевченків край» щиро вітаємо з нагоди виходу в світ десятитисячного номера газети.*

б6) використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, або неадекватний контексту: *Вона любила свою маму й тата. Знання законів природи та їх відповідності законам суспільства надзвичайно важливе. Діти любили їхню (=свою) маму.*

в) складних речень:

в1) відрив підрядного означального речення від пояснюваного слова: *Я порадив колегам бути уважнішими в доборі ілюстрацій, що працюють у другу зміну.*

в2) немотивована парцеляція: *Він зрозумів свою помилку. Але коли це вже було запізно;*

в3) використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, або неадекватний контексту: *Дійсно, людство має змінити своє ставлення до природи, і замість бездушного викачування ресурсів, вона має знайти нові шляхи гармонійного співіснування; Це слабке та беззахисне створіння, яке залежить від всіх та всього, що її оточує.*

в4) недоречне використання або невикористання сполучного засобу: *Доречним прикладом є низка катастроф, що зазнала Японія навесні 2011 року.*

г) вищому за речення:

г1) використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, або неадекватний контексту.

г2) поєднання речень недоречними засобами (повторенням *і, також, по-перше, з другого боку, але, проте, а, бо, тому що*).

2.2. ІЛЮСТРАТИВНА ДОБІРКА НАЙПОШИРЕНІШИХ ВИПАДКІВ ГРАМАТИЧНИХ ПОМИЛОК

2.2.1. СЛОВОТВІРНІ ПОМИЛКИ

Продавищиця, гардеробищиця, директорша, вертольотник, братовбивна, пречудовіший, отогнати, піклуючийся тощо.

УВАГА! Різноманітні словотвірні помилки, які типово попереджаються при вивчення орфографії, кваліфікуються як орфографічні: *причудовий, стараний, нечислений.*

2.2.2. МОРФОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ

2.2.2.1. Іменник

Відмінювання іменників

Мама зробила зауваження, що б я не викидала обгортку від цукерків на дорогу.
У род. в. мн. ім. І відміни твердої групи мають нульове закінчення.

«Україна в огні» вже не звучить як гімн краси природи.

У дав. в. одн. ім. І відміни твердої групи мають закінчення -і.

Олександрю Довженко дуже прикро, що за час свого існування люди так і не навчилися цінувати все те прекрасне, що оточує нас.

Чоловічі прізвища на -ко відмінюються, тобто *Тарасу Шевченку(ові)* (але *Катерині Шевченко*).

Із розповідів бабусі мені відомо, що добро має перемагати зло. Грузин дуже не долюблюють в Україні, але чому? Я не бачив ніяких статтів, де б було пояснено, чого ж треба прагнути самовдосконалення.

УВАГА! Неправильне закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини треба кваліфікувати як орфографічну помилку.

2.2.2.2. Прикметник

Творення форм ступенів порівняння прикметників

Щоб світ став добрішим, треба почати з самого малого. Добро повинно у будь-якому випадку, навіть самого складному, перемагати зло... Та один із братів іде на самий страшний гріх.

Творення вищого ступеня порівняння прикметника за допомогою слова *самий* не відповідає літературній нормі

Щоб не загинути під шаленим натиском насильства, добру треба встати на захист своїх приборчиків, використовуючи не слабкішу зброю.

Від деяких прикметників української мови вищий ступінь порівняння утворюється за допомогою обох суфіксів (-иш-, -іш-), виступаючи у варіантних формах: *тихий – тихіший, тихиший*. Варіантні форми ступеня порівняння переважно пов'язані з різними семантичними відтінками прикметників. Наприклад, слово *рідший* означає і конкретні предмети, й абстрактні поняття (*рідші посіви, рідші випадки*), а форма *рідкіший* виражає особливості структури конкретних предметів (*рідкіша олія, рідкіше полотно*). Цю помилку можна кваліфікувати і як ЛЕКСИЧНУ, оскільки слово *слабкий* ужито в невластивому значенні. Речення можна перебудувати так: *Щоб не загинути під шаленим натиском насильства, добру треба встати на захист своїх приборчиків, використовуючи не менш потужну зброю.*

Творення форм присвійних прикметників

Шевченковина книга була настільною книгою. Хто не любить бабушкині пиріжки, але ж ніхто не задумується, якою важкою працею вони зроблені. Татовин приклад допоміг Марусі Чурай залишитися твердою в цих складних умовах.

УВАГА! Такі помилки дуже часто можуть бути кваліфіковані як орфографічні (відносні із суфіксом -ськ-) тощо.

2.2.2.3. Числівник

Творення форм числівників

З триста двадцятьма гривнями я вирушив у дорогу. У шестидесятих роках. У тисячу дев'ятисотому році. У двох тисячі десятому році.

2.2.2.4. Займенник

Творення форм займенників

Адже завдяки ній ми маємо чисте повітря.

В особових займенниках приставний [н] з'являється лише після прийменників.

В їх кімнаті не було порядку.

Їх – форма Р. в. особового займенника вони. У цьому випадку потрібна форма присвійного займенника їхній.

2.2.2.5. Прислівник

Творення форм ступенів порівняння

Вона ще дуже приклада зусиль для побороння природи, а й так і не змогла цього зробити. Уже так красивше зробити щось нікому не вдавалося.

2.2.2.6. Дієслово

Творення особових форм

На думку героя, йому мушуть всі підкоряються, а не він. Люди завжди бачуть чужі проблеми, а своїх не хотять помічати.

Мусити – дієслово II дієвідміни, отже, у 3 ос. мн. має форму мусять.

УВАГА! Помилки в уживанні **Е(Є)** або **И(І)** в особових закінченнях дієслів (на зразок пишиш, візьмиш, слухайш) треба кваліфікувати як орфографічні.

Творення форм майбутнього часу

Вони ще довго змушені будуть чекатимуть відповіді на свої питання.

Творення форм наказового способу

Також давайте візьмемо до уваги часи, які були раніше, коли сталося перше вбивство на землі. Давайте згадаємо Каїна, який убив свого брата.

Творення форми наказового способу за допомогою часток давай, давайте не відповідає літературній нормі.

Творення форм дієприкметника

Дітям, гравшимся на майданчику, тут дуже подобалося. Минувші поразки можуть допомогти в майбутньому.

Творення форм дієприслівника

Танцюючи, він не помітив, як промайнув час.

Читати лежа шкідливо.

2.2.3. СИНТАКСИЧНІ ПОМИЛКИ

2.2.3.1. Рівень словосполучення

Узгодження

Це слабе та беззахисне створіння, яке залежить від всіх та всього, що її оточує, чи, може, людина – це найвище із земних істот, бо володіє розумом і технікою мовлення. Красиве какаду, офіційний Токіо, колишнє СРСР.

Керування

Малий Олександр розповідає нам, якою насолодою було вмиватися її водою, милуватися нею, пірнати з дитячою пристрастю.

Речення можна перебудувати так: *Малий Олександр розповідає нам, якою насолодою було вмиватися її водою, милуватися нею, пірнати в неї з дитячою пристрастю.*

А якщо ми будемо жити в гармонії з природою, оберігати та захищати її, тоді вона неодмінно нас віддячить.

Неправильні в українській мові конструкції дякую вас, віддячити вас виникли під впливом російських виразів *благодарю вас, отблагодарю вас*. В українській мові маємо дієслівне керування дякую + ім. у Д. в. (дякую КОМУ?)

Нам потрібно навчитися користуватися природою, а не вчитися завдавати їй шкоду.

В українській мові маємо дієслівне керування завдавати + ім. у Р. в. (завдавати ЧОГО?). Речення можна перебудувати так: *Нам потрібно навчитися користуватися природою, а не вчитися завдавати їй шкоди.*

Кожен із нас повинен шукати спосіб поріднитися з природою, зрозуміти її. Нам варто шукати шляхів вирішення цієї проблеми.

В українській мові маємо дієслівне керування шукати + ім. у З. в. (шукати КОГО?, ЩО?). Речення можна перебудувати так: *Кожен із нас повинен шукати спосіб поріднитися з природою, зрозуміти її. Нам варто шукати шляхи вирішення цієї проблеми.*

Із-за чого було скасовано зустріч.

Із-за (фонетичний варіант прийменника *з-за*) уживається при позначенні предметів, із протилежного боку яких відбувається дія. Однак під впливом російської мови мовці прийменник *із-за* почали вживати й на позначення причиновості, що є помилковим. В українських реченнях причинові відношення передаємо за допомогою прийменника ЧЕРЕЗ.

Прийменник *із-за* в українській мові причинові відношення виражає надзвичайно рідко, натомість потрібно вживати *через що, тому тощо* [ВТССУМ, с. 458].

На мою думку, у нашому житті була боротьба добра над злом.

Слово *боротьба* керує словосполученням, що має структуру ім. в Р. в. *з(із, зі) ім. в Ор. в.*

Їхня щира та відверта розмова, хвороба Ірини перемогла над усіма їхніми конфліктами.

Речення можна перебудувати так: *Хвороба Ірини, їхня щира та відверта розмова перемогли усі конфлікти між дівчатами.*

Спочатку він осуджує місто, а пізніше стає його завойовником. А завдяки чому? Завдяки насильству.

Прийменник *завдяки* у своєму значенні має позитивний відтінок, тому може поєднуватися виключно із словами з позитивним відтінком у лексичному значенні.

По-друге, саме завдяки природі люди лікуються від хвороб, душевних травм.

Прийменник *завдяки* вказує на причину здійснення чого-небудь [ВТССУМ, с. 378]. Речення можна перебудувати так: *По-друге, саме за допомогою природи люди лікуються від хвороб, душевних травм.*

У ньому головний герой твору Сашко описав рідний край і своє життя на великому проміжку часу.

Хоча прийменник *на* і виражає часові відношення (пор. з М. в. уживається при позначенні відрізка часу, протягом якого відбувається дія (уживається паралельно з прийменником **в**), але в цьому випадку речення краще перебудувати так: *У ньому головний герой твору Сашко описав рідний край і своє життя протягом великого проміжку часу.*

2.2.3.2. Рівень простого речення

Однорідні члени речення

З українського фольклору та казок ми дізнаємося про красу природи.

Неправильна побудова конструкцій з однорідними членами речення. Казки – частина українського фольклору.

У картинах, віршах, творах змальовується українська природа.

Поєднання в ряд однорідних членів речення логічно несумісних понять.

Дієприслівниковий зворот

Читаючи «Зачаровану Десну» Олександра Довженка чи спогади про дитинство Остапа Вишні, на наших обличчях одразу засяє усмішка та з'являються сльози радості. Розпочинаючи якусь роботу, мені ніколи не вдавалося її довести до кінця. Але письменники вірили, що ми живемо на чудовій планеті, яку слід любити і піклуватися, збагачуючи своєю старанною працею. А я відповім, що природа все ж повинна бути головною, а ми її вірними друзями, допомагаючи їй, і тоді вона нам за це подякує! Дітям, гравшимся на майданчику, тут дуже подобалося.

Дія, виражена дієприслівниковим зворотом не має діяча, названого підметом в основній частині речення

2.2.3.3. Рівень складного речення

Немотивоване порушення порядку слів і частин речення

Людина, яка поріднилася з природою настільки, що не могла прожити не споглядаючи її і дня.

Речення можна перебудувати так: *Людина, яка поріднилася з природою настільки, що не могла прожити і дня, не споглядаючи її.*

Немотивована парцеляція

По-перше, природа завжди виліковує нас і направляє на правильний шлях. Допомагає забути наші повсякденні проблеми. Відволіктись на щось приємне.

Отже, кожна людина у своєму житті повинна збудувати дім, посадити дерево, виростити дитину. Тобто зробити свій внесок у продовження життя на Землі й залишити слід від добрих справ.

Стилістично невиправдані розриви простих речень. Речення можна перебудувати так: *По-перше, природа завжди виліковує нас і направляє на правильний шлях, по-друге, допомагає забути наші повсякденні проблеми, відволіктись на щось приємне. Отже, кожна людина у своєму житті повинна збудувати дім, посадити дерево, виростити дитину, тобто зробити свій внесок у продовження життя на Землі й залишити слід у ньому від добрих справ.*

Невідповідне узгодження займенників

Олександр Довженку дуже прикро, що за час свого існування люди так і не навчилися цінувати все те прекрасне, що оточує нас.

Порушено правило узгодження підмета і його замітника – займенника. Речення можна перебудувати так: *Олександр Довженко дуже прикро, що за час свого існування люди так і не навчилися цінувати все те прекрасне, що їх оточує.*

3. СТИЛІСТИЧНІ ПОМИЛКИ

У лінгводидактиці⁴ до **стилістичних помилок** належать випадки недоцільного вживання оцінно-емоційно-експресивно забарвлених мовних засобів різних рівнів мовної системи.

3.1. ВИДИ СТИЛІСТИЧНИХ ПОМИЛОК

До типових граматичних помилок відносять такі:

- 1) уживання слів, властивих одному стилю, у тексті іншого: *Професор далі балакав про фонетичні особливості староукраїнської мови.*
- 2) уживання мовних штампів (кальок, кліше): *Червоною ниткою через усю поему проходить думка про об'єднання руських князів для захисту батьківщини.*
- 3) нагромадження в одному реченні слів, що належать до тієї самої частини мови: *У цій статті розповідь про навчання учнів шкіль Львова в давнину.*

УВАГА! За своєю специфікою власне висловлення є зразком тексту публіцистичного стилю з елементами художнього, інколи наукового. Відповідно до цього мають добиратися мовні засоби й стилістичні прийоми.

До стилетворчих засобів публіцистичного стилю належать: яскраво виражена інформативність; сугестивний (навіювальний) спосіб подання інформації; прагнення переконати читача; «усеосязність» мовних засобів, якими може користуватися стиль, унаслідок широкого діапазону жанрів і підстилів, що його характеризують.

Мовні особливості: *лексичні*: використання синонімів, емоційно-оцінної лексики; *синтаксичні*: використання риторичних питань, заперечних конструкцій у функції ствердження, закликів-звертань, інверсивних конструкцій з метою емоційного впливу слова; *морфологічні*: варіювання часовими формами дієслова для підкреслення образності розповіді.

⁴ Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти. – К. : Ленвіт, 2000. – С. 185–193; Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк : М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум, М. М. Бархтян, І. В. Гайдаєнко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 308–314.

3.2. ІЛЮСТРАТИВНА ДОБІРКА НАЙПОШИРЕНІШИХ ВИПАДКІВ СТИЛІСТИЧНИХ ПОМИЛОК

3.2.1. Фонетичні помилки

Порушення норм милозвучності

Щоб жити у мирі та злагоді треба, треба творити та дарувати добро. В світі повинна бути гармонія. Катований жорстокими царями і королями, він не мав іншого виходу, як взяти зброю в руки. В них немає іншого варіанту, бо зло треба викорінювати його ж засобами. Всі ми живемо на величезній планеті Земля, але мало хто замислюється, що кожен з нас створює власну планету, а хто й цілий Всесвіт. В світі добро стало так-би мовити непотрібним. Всі піклуються лише про себе, ніхто не довіряє один одному. Люди живуть за принципом тваринного світу, в якому виживає лише сильніший.

УВАГА! Щоб легко запам'ятати ці правила, можна скористатися схемами, у яких букви, що позначають на письмі приголосні звуки, будуть подані у вигляді трикутника – $\triangle$, а букви, що позначають голосні, колами – $\circ$. При читанні схем слід пам'ятати:

❖ загальна тенденція, якою кероване чергування **у** та **в**, полягає в тому, щоб забезпечити між словами характерне в цілому для української мови милозвучне поєднання $\triangle \circ \triangle \circ$, яке, наприклад, маємо в словах: *мама, тато, молоко, сорока, мила, розуму*;

❖ прийменники **у** вимові приєднуються до наступного слова, утворюючи так зване фонетичне слово, наприклад, у фразі *глянув **в** очі* прийменник **в** та іменник *очі* – є окремими словами, а у вимові – одним: [гл'а нуў'во́ч'і];

❖ приєднуючись до наступного слова, яке починається на приголосний звук, прийменник **в** є нескладовим голосним звуком [ў], наприклад: *стала **в** хаті* – [ста́ла ўха́т'і];

❖ початок мовлення (на письмі – початок речення), пауза в процесі мовлення (на письмі – будь-який розділовий знак) вважається приголосним звуком.

Зважаючи на ці положення, чергування **у** та **в** будуть такі:

№	Схема	Написання	Вимова
1	$\triangle$ у $\triangle$	<i>рік у школі</i>	<i>рік ушколі</i>
2	$\circ$ в $\circ$	<i>роки в академії</i>	<i>роки вакадемії</i>
3	$\triangle$ в $\circ$	<i>рік в академії</i>	<i>рік вакадемії</i>
4	$\circ$ в $\triangle$	<i>роки в школі</i>	<i>роки ўшколі</i>
4.1	$\circ$ у $\triangle$, якщо $\triangle$ – букви в, ф або поєднання тв, хв, сф, рв, кв, льв, ств тощо	<i>ліки у відділенні</i> <i>справи у фірмі</i> <i>вада у твердженні</i> <i>руки у хвилі</i> <i>точки у сфері</i> <i>вона у Львові</i>	<i>ліки ўвіділенні</i> <i>справи ўфірмі</i> <i>вада ўтвердженні</i> <i>руки ўхвилі</i> <i>точки ўсфері</i> <i>вона ўльвові</i>

Варіантом прийменників **у** та **в** є рідко вживаний прийменник **уві**: *побачити уві сні* (пор. вимову: *побачити в сні, побачити у сні*).

Для чергування сполучників і та й ці правила ідентичні попереднім:

№	Схема	Написання	Вимова
1	△ І △	день і ніч	день ініч
2	○ Й ○	руки й очі	руки йочі
3	△ Й ○	хліб й айва	хліб йайва
4	○ Й △	роки й дні	роки їдні
4.1	○ І △, якщо △ позначений й, я, ю, є, ї або поєднаннями в'я, з'я та ін.	її і його сливи і яблука риба і юшка віра і єдність кіно і їжа впасти і в'янути	її їйого сливи їяблука риба їйушка віра їїедність кіно їїїжа впасти їїянути

УВАГА!

1. Синонімічним до сполучників і, й є сполучник та, який уживається в ситуації ○ й △ діти та батьки. 2. Сполучник і також може вживатися в попередній ситуації, якщо ним поєднуються подібні або протиставлювані явища й предмети: добро і зло, віра і надія, батьки і діти, вино і хліб. 3. Якщо є необхідність ужити кілька сполучників, що поєднують різні компоненти (утворюючи блоки), слід використовувати різні сполучники, але кожного разу відповідно до правил: Діти і батьки та вчителі й учні відвідали виставку → (діти і батьки) та (вчителі й учні).

3.2.2. Словотвірний рівень

Невиправдане використання книжних префіксів і суфіксів

Зайшовши до свого двору, я побачила архівеликого собаку, який уже готувався до нападання на мене.

Невиправдане використання зменшувальних чи згрубілих суфіксів

Під час цього історичного побоїща під Жовтими Водами наші воріженьки зазнали найпервісінької поразки.

3.2.3. Лексичний рівень

Недоречне вживання наукоподібної лексики в контекстах, які їй невідповідні.

Діти завжди дуже скрупульозно аналізують ситуації, які виникають у їхньому житті.

Володарювання людиною над природою неможливе. Це природа ілюструє яскравими барвами останній час. Цунамі, землетруси потопи, глобальне потепління, що буде далі?

Аналітичний метод у боротьбі з життєвими бурями й негараздами дуже важливий.

Але Чіпка виправився, його навіть балотували на посаду сільського голови.

Невиправдане використання просторічних виразів

По-перше, треба бути обачливим та йти до своєї мети красиво і обережно, адже один неправильний крок і ти ніхто і звати тебе ніяк.

Штучна образність

Також їх вірші сповнені болу, який так і линув з уст страждальців.

3.2.4. Морфологічний рівень

Невиправданий добір граматичних варіантів слів (діалектних, просторічних)

Треба уважно вивчати стан навколишнього природного середовища. Людство за стільки століть прогресу так і не зна, що треба робити зі шкідливими впливами на природу.

3.2.5. Синтаксичний рівень

Невиправдане використання синонімічних варіантів речень

Науковець достеменно вивчив усі характеристики нещодавно синтезованого хімічного елемента. Аж тут він зрозумів, що зробив революційне відкриття в неорганічній хімії. Він як закричить від радості!!!

3.2.6. Текстовий рівень

Уживання громіздких одноманітних синтаксичних конструкцій, що роблять текст стилістично невиразним

Хочу пригадати роман Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні». Як ми виразно бачимо, автор яскраво демонструє випадок перемоги зла над добром у цьому славетному романі. Як легко нам помітити та прослідкувати в творі, головний герой виразно стає на стежину неправди, злочинності, кривди. Як пише сам письменник, Чіпка був гарним хлопцем, але перетворився на справжнього страшного покидька, бачимо його вже зовсім зміненим, деградованим, справжнім злочинцем. Як говорять його мама й дружина, це вже справжня пропаша сила, це вже справжній злочинець, який став на стежину неправди. Отже, цей приклад доводить нам, що зло часто може перемогти. Добру не залишається нічого, як перемагати шляхом насильства.

ЗРАЗОК КАРТКИ

для моніторингу якості роботи екзаменатора
з оцінювання власних висловлень за критерієм **6б**

Картка 1

Завдання. Підкреслити помилки всіх типів. Поставити позначки в рядках, де ці помилки є, у відповідних стовпчиках.

№	Конструкція	Л	Г	С	Прим.
1	Сучасний менталітет передбачає такі складові, як багатство, слава, що є, на думку багатьох, безперечно, запорукою до успіху, досягнення цілей.				
2	На сьогоднішній день, люди нехтують моральними цінностями, такими, як чесність, відвертість, порядність, вихованість. Люди забувають, що таке щастя, що таке кохання.				
3	Нікого вже не хвилюють справжні почуття, милосердя, доброта.				
4	Найпоширенішою проблемою людства є проблема людських відносин, пригнічення моральних якостей людини.				
5	Кожен повинен усвідомлювати, чого саме він прагне, бажає. Але поза усим цим, треба пам'ятати, що усюди нас оточують люди. І потрібно ставитись до людини за принципом: «Стався до людей, так як хотів би щоб ставилися до тебе».				
6	Комусь для щастя потрібні тільки гроші, а комусь важливе своє здоров'я та благополуччя своєї родини.				
7	Хтось не прикладає значних зусиль, а хтось йде до кінця, бореться від початку до кінця.				
8	Насамкінець, хотілося б сказати, що кожна людина всеж-таки бажає та прагне до кращого. І тільки від кожного з нас усе залежить, все в наших руках. Проте перш за все потрібно бути «людьми». При чому не тільки на словах, а й на ділі!				

Коментарі

до картки для моніторингу якості роботи екзаменатора з оцінювання власних висловлень за критерієм **6б**

№	Конструкція	Л	Г	С	Прим.
1	Сучасний <u>менталітет передбачає</u> ¹ такі складові, як багатство, слава, що є, <u>на думку багатьох, безперечно</u> ² , <u>запорукою до успіху</u> ³ , досягнення цілей.	+	+	+	
2	На сьогоднішній <u>день</u> ¹ , люди <u>нехтують моральні цінності</u> ² , такі, як чесність, відвертість, порядність, вихованість. <u>Люди</u> ³ забувають, що таке щастя, що таке кохання.	+	+		V V
3	Нікого вже не хвилюють справжні <u>почуття, милосердя, доброта</u> ¹ .	+			
4	Найпоширенішою проблемою <u>людства</u> є <u>проблема</u> ¹ <u>людських відносин</u> ² , <u>пригнічення</u> ³ моральних якостей <u>людини</u> ⁴ .	+			
5	Кожен повинен усвідомлювати, чого саме він прагне, бажає. <u>Але</u> ¹ поза <u>усим</u> ¹ <u>цим</u> ² , треба пам'ятати, що <u>усюди нас оточують</u> ² <u>люди</u> . <u>І</u> ³ потрібно <u>ставитись</u> до <u>людини</u> за принципом: « <u>Стався до людей</u> ⁴ , ³ так як хотів би ⁴ щоб ставилися ⁵ до тебе».	+	+		IV V V
6	Комусь для щастя потрібні тільки гроші, а комусь <u>важливе</u> ¹ <u>своє</u> здоров'я та благополуччя <u>свої</u> ² родини.	+	+		
7	Хтось не <u>прикладає</u> ¹ значних <u>зусиль</u> ² , а хтось йде до <u>кінця</u> , бореться від початку <u>до кінця</u> ³ .	+	+		
8	Насамкінець, ¹ хотілося б сказати, що <u>кожна</u> людина <u>всеж-таки</u> ²³ <u>бажає</u> та <u>прагне до</u> ¹ кращого. І тільки від <u>кожного</u> ² з нас <u>усе</u> залежить, <u>все</u> в наших руках. <u>Проте</u> ³ перш за <u>все</u> ⁴ потрібно бути «людьми». <u>При чому</u> ⁵ не тільки на словах, а й на ділі!	+	+		V II

1. Сучасний менталітет передбачає¹ такі складові, як багатство, слава, що є, на думку багатьох, безперечно², запорукою до успіху³, досягнення цілей.

1.¹. **ЛЕКСИЧНА** Менталітет не є активним діячем, тому не може передбачати. Доречніше: Сучасному менталітету характерні..., Сучасний менталітет сформований... Загалом речення потребує формулювання на зразок: Менталітет сучасної людини базується на уявленнях про багатство, славу як запоруку успіху, досягнення цілей.

1.². **СТИЛІСТИЧНА** Постановка двох вставних елементів поряд ускладнює розуміння, адже неясно, чи безперечним є те, що так думає багато людей, чи те, що багатство й слава є запорукою успіху. Така двоїстість інтерпретації змісту вказує на стилістичну невправність автора.

1.³. **ГРАМАТИЧНА** Форма запорука вимагає залежної форми родового відмінка КОГО?ЧОГО: запорука успіху, достатку, досягнення цілей.

2. На сьогоднішній день¹,₁ люди нехтують моральні цінності², такі,₂ як чесність, відвертість, порядність, вихованість. Люди³ забувають, що таке щастя, що таке кохання.

2.¹. **ЛЕКСИЧНА** Лексема *сьогоднішній* містить елемент *день*, отже, поєднання *сьогоднішній день* є тавтологічним.

2.². **ГРАМАТИЧНА** Форма *нехтувати* вимагає залежної форми орудного відмінка КИМ? ЧИМ?: *нехтувати увагою, нехтувати друзями*.

2.³. **ЛЕКСИЧНА** Лексема *люди* міститься в контактних реченнях, що свідчить про невміння добирати синоніми.

!!! У подібному вжитку є тенденція до стилістично мотивованого повтору, який був би реалізований у разі, якби друге речення становило частину першого.

Примітка. Речення містить інші помилки.

2.₁. Недоречно виділена обставина часу.

2.₂. У разі, коли елементи *такі* та *як* не дистантні, кома ставиться лише перед *такі*.

3. Нікого вже не хвилюють справжні *почуття, милосердя, доброта*¹.

3.¹. **ЛЕКСИЧНА** В однорідному ряді немотивовано поєднано гіперонім і гіпоніми.

4. Найпоширенішою проблемою *людства* є *проблема*¹ *людських відносин*², *пригнічення*³ *моральних якостей людини*⁴.

4.¹. **ЛЕКСИЧНА** Недоречний повтор лексеми *проблема*. Доречніше: *Найпоширенішою для людства є проблема...*

4.². **ЛЕКСИЧНА** Недоречне вживання лексеми *відносини*. Доречніше: *людських стосунків, людських взаємин*.

4.³. **ЛЕКСИЧНА** Недоречне вживання лексеми *пригнічення*. Доречніше: *деградація, занепад, знецінення*.

4.⁴. **ЛЕКСИЧНА** Немотивований повтор спільнокоренових лексем *людство, людських, людина*.

5. Кожен повинен усвідомлювати, чого саме він прагне, бажає. *Але*¹ *поза усім*₁ *цим*₂, треба пам'ятати, що усюди нас *оточують*² *люди*. *І*³ *потрібно ставитись до людини за принципом: «Стався до людей»*⁴,₃ *так як хотів би*₄ *щоб ставилися*⁵ *до тебе*.

5.¹. **ГРАМАТИЧНА** Сполучник *АЛЕ* недоречно починає нове речення, приєднуючи таку змістову частину, яка не відповідає його семантиці «щось відбувається всупереч очікуваному».

5.². **ЛЕКСИЧНА (заснована на граматичній семантиці)** Недоречне вживання лексеми *оточувати* в контексті, який актуалізує семантику активної дії, замість бажаної семантики стану. Доречніше: *..., що усюди поряд із нами є (існують, живуть інші) люди*.

5.³. **ГРАМАТИЧНА** Сполучник *І* недоречно починає нове речення, приєднуючи частину, яка за змістом стосується початку попереднього речення.

5.⁴. **ЛЕКСИЧНА** Недоречний повтор лексеми *люди*.

5.⁵. **ЛЕКСИЧНА** Недоречний повтор лексеми *ставитися*.

Примітка. Речення містить інші помилки.

5.₁. **ОРФОГРАФІЧНА** *Усім* замість *усім*.

5.₂. **ПУНКТУАЦІЙНА** Кома немотивовано відділяє обставину.

5.3. Кома стоїть не на місці: вона доречна після прислівника *так*, перед сполучним словом *як*.

5.4. Відсутня кома перед сполучник *щоб*.

6. *Комусь для щастя потрібні тільки гроші, а комусь важливе¹ своє здоров'я та благополуччя свої² родини.*

6.¹. **ГРАМАТИЧНА** Невідповідна форма присудка: замість однини середнього роду *важливе* потрібна множина *важливі*.

6.². **ЛЕКСИЧНА** Немотивований повтор лексеми *свій*.

!!! Повтор лексеми комусь мотивований.

7. *Хтось не прикладає¹ значних зусиль², а хтось йде до кінця, бореться від початку до кінця³.*

7.¹. **ЛЕКСИЧНА** (заснована на граматичній семантиці) Лексема *прикладати* не відповідає контексту. Доцільніше: *докладати зусиль*.

7.². **ГРАМАТИЧНА** Конструкція *прикладати зусилля* вимагає поширення об'єктною (ДО ЧОГОСЬ) або логічною (ДЛЯ ЧОГОСЬ) синтаксемою.

7.³. **ЛЕКСИЧНА** Немотивований повтор лексеми *кінець*.

!!! Повтор лексеми хтось мотивований.

8. *Насамкінець,¹ хотілося б сказати, що кожна людина всеж-таки^{2,3} бажає та прагне до⁴ кращого. І тільки від кожного² з нас усе залежить, все в наших руках. Проте³ перш за все⁴ потрібно бути «людьми». При чому⁵ не тільки на словах, а й на ділі!*

8.¹. **ГРАМАТИЧНА** Недоречне використання прийменникової форми *до кращого* при однорідних присудках.

8.². **ЛЕКСИЧНА** Немотивований повтор лексеми *кожний*.

8.³. **ГРАМАТИЧНА** Немотивований початок речення зі сполучника **ПРОТЕ** (недоречна парцеляція), який не забезпечений відповідною йому семантикою частин («щось відбувається всупереч очікуваному»).

8.⁴. **ЛЕКСИЧНА** Немотивований повтор лексеми *все*.

8.⁵. **ГРАМАТИЧНА** Немотивований початок речення зі сполучника **ПРИЧОМУ** (недоречна парцеляція). Доречніше: використання конструкції «прийменник+займенник» *при цьому*.

Примітка. Речення містить інші помилки.

8.1. **ПУНКТУАЦІЙНА** Кома недоречно відділяє обставину.

8.2. **ОРФОГРАФІЧНА** Частка *ж* написана разом із займенником.

8.3. **ОРФОГРАФІЧНА** Частка *таки* написана через дефіс із часткою *ж*.